

संशोधन समस्या

Dr. Kisan Jijaba Shinde

Assistant Professor, D.P.B. Dayanand College of Education, Solapur.

सामाजिक व वैयक्तिक जीवनात यशस्वी होण्यासाठी केवळ बुद्धिमत्ता पुरेशी नाही. तरी आत्मभान, आत्मनियंत्रण, आत्मप्रेरणा, तद्नभूती, सहकार्य, सामाजिक कौशल्य अशा गुणांची जोड असावीच लागते. हे सर्व विषय भावनिक बुद्धिमत्तेमध्ये मोडतात. व्यक्तीच्या सर्वांगीण विकासामध्ये भावनिक बुद्धिमत्तेच्या विकासाचाही विचार करावा लागतो.

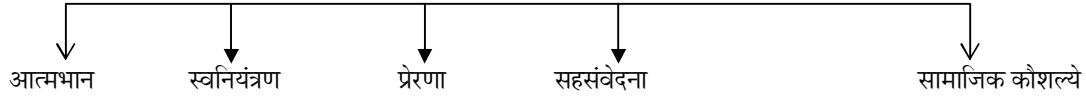
भावनिक बुद्धिमत्ता म्हणजे काय ?

"Emotional Intelligence in terms of being able to monitor and regulate one's own and others feelings to guide thought and action."³

यानंतर अमेरिकेतील "न्यू हॅम्पशायर" येथे झालेल्या अनेक संशोधनावर डॉ.डॅनियल गोलमन यांनी आपल्या "Emotional Intelligence" या ग्रंथात १९८३ साली भावनिक बुद्धिमत्ता ही संकल्पना मांडली.

डॉ.गोलमन यांनी भावनिक बुद्धिमत्तेची पाच अंगे मांडली आहेत. तेच भावनिक बुद्धिमत्तेचे घटक आहेत ते पुढीलप्रमाणे :

डॉ. डॅनियल गोलमन यांनी सांगितलेले भावनिक बुद्धिमत्तेचे घटक

संशोधनाची गरज :

परिस्थिती समाज सहकार्यांशी समायोजन साधून सहकार्याने वागण्यासाठी व आहे त्या उपलब्ध परिस्थितीला सामोरे जाऊन, गरजेनुसार सुसंवाद प्रस्थापित करण्याचे व मैत्रीपूर्ण संबंध प्रस्थापित करण्याचे कौशल्य (विद्यार्थ्यांमध्ये) बी.एड. प्रशिक्षणार्थीमध्ये निर्माण करण्यासाठी या संशोधनाची गरज आहे.

संशोधनाचे शीर्षक:

बी.एड. प्रशिक्षणार्थीच्या भावनिक बुद्धिमत्तेचा अभ्यास

संशोधनाची उद्दिष्टे:

१. बी.एडच्या प्रशिक्षणार्थीच्या भावनिक बुद्धिमत्तेचा अभ्यास करणे.
२. बी.एड प्रशिक्षणार्थीच्या भावनिक बुद्धिमत्तेच्या विविध घटकांचे विश्लेषण करणे.
३. बी.एड प्रशिक्षणार्थीच्या भावनिक बुद्धिमत्ता विकसित करण्यासाठी उपाययोजना सुचविणे.
४. बी.एड प्रशिक्षणार्थीमधील मुले व मुली यांच्या भावनिक बुद्धिमत्तेतील विविध घटकांची तुलना करणे.

संशोधनाची व्याप्ती :

१. सदर संशोधन हे सोलापूर शहरातील शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयाकरिता लागू आहे.
२. सदर संशोधनामध्ये बी.एड् प्रशिक्षणार्थीच्या भावनिक बुद्धिमत्तेचा अभ्यास केला जाणार आहे.
३. सदर संशोधनामध्ये शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयातील बी.एड प्रशिक्षणार्थींचा विचार केला जाणार आहे.

संशोधनाची मर्यादा :

१. सदर संशोधन हे शैक्षणिक वर्ष २०१०-११ याच वर्षातील बी.एड्च्या प्रशिक्षणार्थीपुरतेच मर्यादित आहे.
२. सदर संशोधन हे केवळ सोलापूर शहरापुरतेच मर्यादित आहे.
३. सदर संशोधनात भावनिक बुद्धिमत्तेच्या प्रामुख्याने आत्मभान, स्वनियंत्रण , प्रेरणा, सहसंवेदना सामाजिक कौशल्ये या घटकांचाच विचार केला जाणार आहे.

संशोधन पध्दती:

प्रस्तुत संशोधनासाठी संशोधन पध्दतीची निवड:

संशोधकेची समस्या ही वर्तमानकाळाशी संबंधित व शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयातील बी.एड प्रशिक्षणार्थींशी निगडित असल्याने शालेय सर्वेक्षण पध्दतीचा वापर केला आहे.

सोलापूर शहरातील शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयातील बी.एड्च्या प्रशिक्षणार्थींचा विचार केला आहे.बी.एड्च्या प्रशिक्षणार्थींच्या भावनिक बुद्धिमत्तेची तपासणी करणे व भावनिक बुद्धिमत्ता विकासासाठी आवश्यक उपाययोजना सुचविणे हा या संशोधनाचा हेतू आहे.

प्रस्तुत संशोधनासाठी नमुना निवड :

संशोधन समस्या व संशोधनाची उद्दिष्टे लक्षात घेऊन सुगम यादृच्छिक पध्दतीतील लॉटरी पध्दतीने सोलापूर शहरातील सहा शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयापैकी चार शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयांची निवड केली.सोलापूर शहरातील चार शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयातील एकूण बी.एड प्रशिक्षणार्थी पैकी प्रत्येक महाविद्यालयातील २० प्रशिक्षणार्थी याप्रमाणे ८० प्रशिक्षणार्थींची निवड लॉटरी पध्दतीने केली.

संशोधनाची साधने व तंत्रे:

संशोधनासाठी ज्या समस्येची निवड केली आहे, त्या समस्येच्या सोडवणुकीसाठी विविध प्रकारची माहिती संशोधकाला संकलित करावी लागते. माहितीचे संकलन करण्यासाठी विविध साधने तंत्रे आहेत. या साधनाद्वारे संख्यात्मक व गुणात्मक माहिती जमा केली जाते. संशोधनात समस्येमागील कारणांचा शोध घेऊन संशोधनाचा अंतिम निष्कर्ष काढण्यासाठी विविध प्रकारची माहिती मिळविता येते.

प्रस्तुत संशोधनासाठी संशोधन साधनांची निवड :

संशोधनाची उद्दिष्टे लक्षात घेऊन भावनिक बुद्धिमत्तेची प्रमाणित मानसशास्त्रीय कसोटी वापरण्याचे योजिले आहे. सौ.सुप्रिया प्रमोद जोशी यांच्या भावनिक बुद्धिमत्ता कसोटीची निवड संशोधिकेने केलेली आहे. कसोटीची निवड संशोधिकेने केलेली आहे. प्रस्तुत प्रमाणित चाचणीत एकूण ५० विधानांचा समावेश आहे. ही विधाने आत्मभान, आत्मनियंत्रण, प्रेरणा, सहसंवेदना, सामाजिक कौशल्ये या भावनिक बुद्धिमत्तेच्या पाच घटकांशी संबंधित आहेत. प्रस्तुत प्रकरणामध्ये संशोधनासाठी कोणती पध्दत वापरली आहे, त्यासाठी कोणती साधने वापरली , त्याचे स्वरूप कसे आहे हे स्पष्ट केले आहे. संकलित माहितीचे विश्लेषण, विशदीकरण व अर्थनिर्वचन पुढील प्रकरणात करण्यात आले आहे.

निष्कर्ष:

१. बी.एड् प्रशिक्षणार्थींची भावनिक बुद्धिमत्ता चांगल्या दर्जाची आहे.
२. बी.एड् प्रशिक्षणार्थींमध्ये आत्मभान हा घटक चांगल्या प्रमाणात आहे.
३. बी.एड् प्रशिक्षणार्थींमध्ये आत्मनियंत्रण हा घटक चांगल्या दर्जाचा आहे.
४. बी.एड् प्रशिक्षणार्थींमध्ये प्रेरणा हा घटक चांगल्या प्रमाणात आहे.
५. बी.एड् प्रशिक्षणार्थींमध्ये तदनभूती हा घटक सर्वसामान्य दर्जाचा आहे.

६. बी.एड् प्रशिक्षणार्थीमध्ये सामाजिक कौशल्य हा घटक सर्वसामान्य दर्जाचा आहे.
७. बी.एड् प्रशिक्षणार्थीमधील विद्यार्थी व विद्यार्थीनी यांच्यात भावनिक बुद्धिमत्ता चांगल्या प्रकाराची आहे.
८. बी.एड् प्रशिक्षणार्थीमधील विद्यार्थी व विद्यार्थीनी यांच्यात आत्मनियंत्रण या घटकाचे प्रमाण चांगल्या प्रकाराचे आहे.

संदर्भग्रंथसूची

- १ करंदीकर, सु., (२००७), **शैक्षणिक मानसशास्त्र**, फडके प्रकाशन: कोल्हापूर,
- २ घोरमोडे, के.यु., (२००८), **शैक्षणिक संशोधनाची मूलतत्त्वे**, विद्या प्रकाशन : नागपूर,
- ३ चौधरी, प्र.श्र. (२००५) : **भावनिक बुद्धिमत्ता**,